

DOKUMENTIRANJE ŽIVOTA SUVREMENOG DOMA

Malin Johnsdotter
Švedska

Pozadina

Usvim muzejima, barem u Švedskoj, nedostaju gotovo svi predmeti koji pripadaju kućanstvu našega stoljeća. Ranije generacije muzejskih djelatnika bile su i odviše zauzete skupljanjem predmeta materijalne kulture nestajućega tradicionalnog seoskog društva da bi mogle posvetiti dovoljno pozornosti nastajućem potrošačkom društvu. Nitko, ili samo nekolicina, a to i nisu bili muzejski radnici, nije vidio da se nepovratno gube predmeti masovne proizvodnje. Samo nekolicina je uvidjela da se predmeti veoma brzo mijenjaju, da im se skraćuje trajanje i da naprosto nestaju. Predmeti masovne proizvodnje nisu se čuvali. U Švedskoj jedva da postoji išta što je pripadalo kućanstvima u razdoblju od 1910. do 1970. Ni naše bake, a niti naši očevi ne mogu odvesti potomke u muzej i pokazati im kako su izgledale kuhinja i kupaonica kada su oni bili mali. Mogu im samo pokazati kako je njihov šukundjed živio na seoskom imanju i kako je orao.

Da bi muzeji bili zanimljivi novim generacijama posjetitelja i imali za njih smisla, trebaju prikazivati predmete i teme koje emocionalno i intelektualno angažiraju suvremenu publiku. Posjetioci imaju puno pravo da se užive u ono što im se pokazuje u muzeju. Naši unuci imaju pravo da spoznaju što je oblikovalo njihove roditelje i njihovo društvo. Naša je zadaća da učinimo kulturu vidljivom. Moramo dokumentirati i skupljati predmete iz našeg vremena da bismo mogli budućim generacijama pokazati kako se oblikovalo njihovo društvo. Ali, kako živimo u doba masovne proizvodnje, nije nam moguće sve skupljati; šta dakle skupljati?

Kućanstvo je dio društva kojemu baš svatko pripada. Svi mi negdje živimo, jedemo, spavamo, podižemo djecu i uživamo život, a za većinu nas to je mjesto dom. Domaći život sastoji se od procesa proizvodnje i potrošnje i mnogo čega još. Dokumentacija života doma veoma je važna za svaku muzejsku generaciju.

Kada smo mi Švedani počeli voditi dokumentaciju o suvremenom životu, započeli smo kućanstvom, i danas će biti riječi o tome.

Naš cilj bi trebao biti da omogućimo muzeju - da pruži dobru predodžbu o domaćem životu našeg vremena, da pokaže kako živimo, kakva je potrošnja, različite načine života, - što ljudi rade kod kuće i što ljudi rade u dokolici. Ono što je kod SAMDOK-a najvažnije i po čemu se razlikuje od prijašnjeg načina rada u muzejima jest činjenica da dokumentirajući suvremeni život istodobno i dokumentiramo i skupljamo. Ranije su muzeji predmete skupljali ili su ih dobivali na dar. Predmeti su pohranjivani i nisu dokumentirani sve dok ne bi došli na red da se izlože. Ljudi koji bi mogli nešto kazati o predmetu bili su već davno pokojni i nikada nismo mogli vjerno dokumentirati sustav vrijednosti, snove i nade korisnika pojedinih predmeta. Uz malo sreće, mogli smo dokučiti gdje i kada je predmet proizveden i kakva mu je bila namjena.

Godine 1970. je skupljanje predmeta iz suvremenog života pokrenuto zbog više razloga. Jedan je od njih bio i taj što je nekada u Švedskoj bio običaj sačinjavati detaljne inventare imovine nakon nečije smrti. Ali taj se običaj ugasio negdje u dvadesetim godinama ovog stoljeća, i nemamo više dokumentacije na osnovi koje bismo mogli rekonstruirati kućanstvo onako

vjerno kako smo mogli rekonstruirati kućanstva iz prethodnih stoljeća. Muzeji su bili toga svjesni i poslužili su se tradicionalnim inventarima kao modelom za prve SAMDOK-ove dokumentacije. Drugi je razlog za pokretanje akcije bila odluka da se započne veliki projekt provjeravanja svih inventarnih knjiga u 24 švedska regionalna muzeja. Provjeravali smo što se sve skupljalo u ovom stoljeću u razdobljima od po pet godina, i na svoj užas ustanovili da su muzeji uglavnom samo primali donacije, bez ikakva plana i bez organizirane skupljačke djelatnosti. Ustanovili smo da se prikupljao uglavnom tekstil, a i to samo fini tekstil kao što su plesne haljine, da je većina muzeja dobivala uglavnom istu vrstu darova, a veliki dijelovi našega društva uopće nisu bili predstavljeni u zbirkama. Nigdje se nije moglo naći predmeta iz dokolice ili sporta, predmeta za čišćenje ili čega sličnog. Trebalo je nešto poduzeti da bi se ispunile "bijeje mrlje" u zbirkama i osigurati da se tako nešto više ne dogodi. Rođen je SAMDOK, udruženje švedskih muzeja kulturne povijesti, kojemu je cilj da koordinira suvremenu dokumentaciju.

Postoje dva načina dokumentiranja; možemo skupljati danas a dokumentirati sutra, ili pak možemo skupljati danas i istodobno analizirati i dokumentirati. Meni se čini da je, u situaciji u kojoj nema previše vremena i sredstava, bolje skupiti i zbrinuti predmete, obilježiti ih i zabilježiti sadržaj, a analizu ostaviti za kasnije. Na taj ćemo način spasiti barem dio svjedočanstava o našem vremenu i društvu. S druge strane, ako raspoložemo s dovoljno vremena i sredstava, treba istodobno dokumentirati, skupljati i analizirati predmete, premda mi se čini da bismo u tom slučaju mogli pasti u iskušenje da, analizirajući svoje vlastito vrijeme, u analizu upletemo i vlastita vjerovanja i vrijednosti. No možda je to ionako neizbježno u bilo kojem razdoblju. Moram, na žalost, kazati da su neki švedski muzeji i nakon 20 godina djelovanja SAMDOK-a, ostali naprosto paralizirani i da ništa ne rade, i to upravo zbog prevelikih zahtjeva koji im se postavljaju. Neki se muzeji ustežu od dokumentiranja i skupljanja ako nemaju poticaja i vremena za lijepe analize i izvještaje, pa radije ne rade ništa. Ja mislim da je mnogo važnije kontinuirano raditi negoli pretjerano brinuti o tome hoćemo li zadovoljiti baš sve postavljene zahtjeve.

A to nas navodi da postavimo pitanje:

Kako raditi? Kako skupljati danas za sutra?

Da vidimo kako muzej može započeti s dokumentacijom života suvremenog kućanstva. Ovdje bi bilo dobro istaknuti šest točaka prema kojima se, po mom mišljenju, treba ravnati:

1. faza pripreme,
2. faza hipoteze,
3. metodologija,
4. rad na terenu,
5. skupljanje predmeta,
6. izvještaj ili neki drugi način objavljivanja rezultata.

Muzej bi u fazi pripreme trebao pažljivo razmotriti neka suvremena pitanja. Treba temeljito analizirati način na koji funkcionira društvo u kojemu živimo. Ne možemo se osloniti samo na vlastita uvjerenja. Trebaju nam činjenice. U Švedskoj se možemo osloniti na analizu državnih statistika da bismo razumjeli kako se u pojedinom kraju oblikovala industrija, kakav je prevladavajući model kućanstva, kao i što je bitno za stanovnike toga kraja. Trebamo učiniti sve što je moguće da bismo ustanovili činjenice o načinu života i rada većine stanovnika na određenom području.

Tijekom moga prvog sudjelovanja u SAMDOK-ovu dokumentiranju analizirali smo mjesnu statistiku da bismo determinirali područje industrije, i tako saznali da nam valja raditi na području drvne industrije i industrije celuloze. Zatim smo istražili kako većina ljudi u tom kraju živi i zaključili da je uobičajeno da cijele obitelji, koje se sastoje od po dvoje odraslih i dvoje

djece, žive u stanovima koji se sastoje od tri sobe i kuhinje. Zatim smo izabrali dio naselja u kojemu smo pretpostavljali da možemo naći "obitelj" kakvu trebamo. To je bio velik kompleks stambenih zgrada, izgrađen desetak godina ranije. Napisan je uvodni letak i uručen svakome tko je živio u stanu koji se sastojao od tri sobe i kuhinje. Nekoliko dana kasnije intervjuirani su članovi 24 kućanstva. Analizom intervjua odredili smo nekoliko kućanstava koja su odgovarala našim namjerama. U toj prvoj fazi sve je radila samo jedna osoba. Kasnije, kada smo broj kućanstava sveli na samo nekoliko, čak je i glavni kustos muzeja išao posjetiti nekoliko obitelji. Međutim, mislim da je važno da u toj fazi radi upravo ona osoba koja će raditi dokumentaciju, naravno, uz potporu muzeja, da bi se našlo upravo ono domaćinstvo koje je najtipičnije za određeno područje.

Istraživač na terenu i obitelj moraju se dobro slagati, jer trebaju vrlo tijesno surađivati u razdoblju od nekoliko tjedana.

U drugu se fazu treba uključiti čitav muzej. U toj fazi valja oblikovati pitanja na koje želimo dobiti odgovore. Cjelokupno muzejsko osoblje ne treba sudjelovati u radu na terenu, naprosto stoga jer želimo što je manje moguće uznemiriti obitelj u čijem domu radimo, ali poželjno je da svakom uobličiti pitanja iz svoga posebnog područja da bi dokumentacija bila što iscrpnija i sveobuhvatnija. Važno je donekle strukturirati ono što želimo naći. Muzej bi trebao postaviti neke hipoteze koje će biti ispitane tijekom istraživanja. Ali je također veoma važno ostati u toj fazi dovoljno elastičan da bi se sačuvalo mjesta i za ona pitanja koja nam unaprijed nikada ne bi pala napamet. Život uopće i obiteljski život puni su iznenađenja. U trećoj fazi valja odlučiti koju metodu primijeniti da bi se postigli najbolji rezultati. Druga i treća faza usko su povezane. Izbor metodologije ovisi o tome kako se istraživač i muzej žele koristiti rezultatima istraživanja. Koliko se novca može potrošiti na fotografije? Koliko treba vremena za dokumentaciju predmeta i intervjue? Treba li snimati neke dijelove intervjua? Hoćemo li koristiti video? Kako ćemo pohraniti rezultate na mnogo stotina godina? Koliko ćemo vremena provesti s obitelji čije kućanstvo dokumentiramo i koje će to vrijeme biti? Ti se planovi moraju izraditi zajedno s obitelji, kako bi i njoj odgovarali. Ako izradimo planove u ovoj fazi, možemo uštedjeti dosta vremena i sredstava, a također izbjeći dvostruki rad. Ali treba biti na oprezu i ostaviti prostora i vremena za pitanja na koja još i ne računate. Dobro izradite i provjerite planove kako ćete dokumentirati život domaćinstva, sve njegove aspekte, kao i sustav vrijednosti, snove i nade ukućana.

Izgleda da je većini ljudi drago što je baš njihov dom izabran za dokumentaciju. Osjećaju da su važni i da pomažu muzeju, budućnosti, budućim generacijama. Moguće je i izbijanje nekih konflikata, a njih treba riješiti u toku prve tri faze. Izbor muzejskog radnika veoma je važan. Nije svakome lako živjeti s drugima. Obavijestite obitelj o svakom detalju. Igraite potpuno otvorenim kartama. Objasnite zašto želite dokumentirati neke stvari. Većinom će pristati, a ako ne pristanu, imaju sigurno neki valjan razlog koji se mora poštovati. Oni nama, muzeju, čine uslugu, i mi smo gosti u njihovoj kući.

Rad na terenu

Nikada nećemo saznati jesmo li radili na najbolji mogući način. O tome će donijeti sud budući muzejski radnici i publika, a mi ipak nešto radimo i sačuvati ćemo maleni dio svjedočanstava o suvremenom životu koja bi inače netragom nestala. Moramo misliti i na to da postoje i drugi izvori za istraživanje života našega vremena: mediji, filmovi, knjige i mnoštvo drugoga tiskanog materijala.

Rad na terenu, koji je opisan kao četvrta faza, po momemu se mišljenju i sam sastoji od četiri faze:

- A. dokumentiranje,
- B. razgovori i promatranje - sudjelovanje u dnevnom životu kućanstva,
- C. dubinski razgovori o određenim pitanjima,
- D. teorijska analiza i interpretacija materijala.

A. Dokumentacija se radi u obliku pisanih opisa, fotografija, filmova, videosnimaka i magnetofonskih vrpca. Vjerojatno ste se odlučili što ćete od toga primijeniti u trećoj fazi. Fotografije treba snimiti što prije, svakako prije detaljne dokumentacije predmeta, što će biti od velike pomoći kasnije kada budemo sređivali dokumentaciju. Treba osigurati i to da dom izgleda "normalno", što znači da ukućani nisu pospremili više nego što to inače uobičajavaju. Kada radite s predmetima uz vas treba biti i član obitelji, koji će odgovarati na sva vaša pitanja o pojedinim predmetima: kako su došli u kuću, kako ih ukućani upotrebljavaju i što o njima misle, kako bi se razumio kontekst. To je vrlo zabavan dio rada, ali i najzahtjevniji što se tiče vremena. Mislim da bi muzej morao za vrijeme terenskog rada donijeti odluku o tome koliko predmeta želi dokumentirati, jer kućne spremnice znaju biti krcate predmetima, podjednako važnima kao i nevažnima.

B. Razgovori, opažanja i dokumentiranje dnevnog života, navika, oblika potrošnje, rada i dokolice veoma su važni elementi dokumentacije suvremenog života. Smatram da je lakše raditi ako se počne s pitanjima koja ne zvuče nimalo ugrožavajuće. Obično s cijelom obitelji počinjem u kuhinji. Kroz pitanja i odgovore o običajima kod jela moguće je mnogo naučiti o domaćem životu i o odnosima u obitelji. Drugi uvodni pristup je razgledanje albuma s fotografijama, koji vam može mnogo kazati o odnosima među ukućanima, obiteljskoj povijesti, običajima, načinu odijevanja, itd. Za vrijeme terenskog rada ukućanima iskreno pričam o svom životu, pazim da prilagodim ponašanje, odijevanje i način izražavanja njihovome. Pitam ih kako žele da se ponašam kada imaju goste, kada se nađemo na javnome mjestu, kada se posvađaju, itd. Uglavnom koristim i strukturalne i nestrukturalne razgovore. Valja imati na umu da za vrijeme promatranja ili dok se samo motate naokolo, odgovori na vaša pitanja mogu biti mnogo iskreniji nego pri strukturalnom razgovoru. Također je važno posjećivati obitelj u različita doba, i danju i uvečer, kako biste se što bolje upoznali s njezinim običajima i provjerili rade li ukućani zaista ono što su vam pripovijedali, ili pak nešto sasvim drugo. Nalazim da i obitelj i ja najbolje podnosimo posjet u trajanju od dva do tri sata. Nastojim raditi na dokumentaciji odmah nakon posjeta, i to što detaljnije, dok se još dobro svega sjećam. Uglavnom ugovaram posjete u vrijeme kada to odgovara obitelji, ali također sugeriram neko doba dana kada želim nešto posebno promatrati. Neke se stvari mogu proučavati samo u određeno vrijeme.

C. Dubinski razgovori o izvjesnim temama, na primjer o osobnoj povijesti, sustavu vrijednosti, obrazovanju, odgoju djece i nadama, trebaju biti i strukturirani i nestrukturirani. Također je dobro odvojiti vremena za analizu odgovora i skiciranje dodatnih pitanja radi boljeg razumijevanja. Dubinske razgovore treba inicirati kada je dokumentiranje već dobro odmaknulo i svi se već prilično dobro upoznali. Strukturirane je razgovore mnogo lakše analizirati, zabilježiti i pohraniti, ali nestrukturirani razgovori pružaju više informacija i mnogo više vrijede.

D. Najbolje je, ako možete, analizirati i interpretirati materijal istodobno s terenskim radom, ali to zahtijeva veoma mnogo vremena i od promatrane obitelji i od muzeja. Teoretski dio rada može čekati, i može se napraviti kasnije. Ovaj će dio rada, kao uostalom i svi ostali, uvijek nositi obilježja vremena u kojem je obavljen, osobnog sustava vrijednosti samog istraživača,

kao i opće prihvaćenih vrijednosti suvremenog društva. O tome treba voditi računa, makar i to može biti zanimljivo. Mislim da bi stručnjak koji radi u fazama A, B i C trebao raditi i na fazi D. Ali radu u fazi D može se pridružiti i više stručnjaka.

Za mene osobno je jedan od najvažnijih ciljeva dokumentacije domaće života staviti ljude u središte pozornosti, proučavati pojedine članove obitelji i cijelu obitelj uz pomoć predmeta. Pitanja koja treba postaviti mogu glasiti: što pojedini predmet znači pojedinoj osobi? Kada i kako upotrebljava taj predmet? Što misli o pojedinom predmetu? Nakon toga vraćam se dokumentaciji da bi se utvrdilo odgovaraju li moja zapažanja onome što je osoba izjavila. Ovaj dio oduzima više vremena nego što bi se isprva pomislilo, a presudan je u donošenju odluke što ćemo skupljati. Besmisleno je uzimati krive predmete i trošiti na njih vrijeme i novac. U suradnji s ukućanima uvijek možemo utvrditi što je značajno za njih osobno, za naše vrijeme, za određenu regiju i za suvremeni način života.

Predmeti

Kada dođemo do faze skupljanja, moramo razmotriti predmete iz mnogo kutova. Nastojali smo među predmetima koje smo našli tijekom dokumentiranja izabrati one koji su karakteristični za razdoblje, stil života, kao i za grupu ljudi kojoj odabrana obitelj pripada.

Pokušali smo odabrati predmete tipične za razdoblje, lokalitet i način života. Odabrani predmeti mogu biti ili veoma obični ili veoma simbolični. Nastojimo čak odabrati i predmete koji odražavaju funkcije značajne za razdoblje, lokalitet i određenu grupu ljudi.

Dosta je teško skupljati predmete tijekom samog dokumentiranja. Muzej često želi skupiti predmete uz koje je obitelj veoma vezana i koje nije sklona ustupiti. Nekada sklapamo s obitelji ugovor o naknadnoj prodaji ili darovanju predmeta onda kada više ne bude značajan vlasniku. To se često događa s dječjim stvarima. Ove se godine nipošto ne bi odrekli slike omiljenog pjevača ili nogometaša, a već iduće godine ona im postaje potpuno nevažna. Znali smo čak i kupovati identične predmete radi zamjene. Oni bi dobili novi predmet, a mi stari. Treba svakako skupljati neke predmete koji su veoma tipični za određeno razdoblje a nitko ih ne čuva, kao što su ambalaža za hranu, deterdženti, kozmetika, sredstva za čišćenje i slično, jer ih nije već za godinu dana moguće nabaviti. Isto vrijedi i za naljepnice, plakate i časopise.

Usklađivanje s već postojećim zbirkama

Treba razmotriti još jedan aspekt skupljačke strane dokumentiranja. Neki muzeji koji pripadaju vašoj zajednici mogli bi imati stare zbirke koje žele upotpuniti novijim predmetima kako bi pokrivale veći vremenski raspon. Na primjer, jedan od muzeja je već imao krasnu zbirku starih oslikanih ormara, a mi smo nabavili oslikani ormar koji je obitelj veoma voljela i kojim se ponosila. Imali smo sreće da smo mogli nabaviti novi ormar i zamijeniti ga za njihov stari. Muzej bi trebao izabrati zajednicu koja će mu omogućiti da upotpunjava svoje već postojeće zbirke suradujući s drugima.

Izlaganje predmeta

Skupljanje predmeta treba promotriti i s trećeg aspekta. Kako će se muzej koristiti dokumentacijom tijekom rada na izložbama? Možda bi bilo dobro skupljati veoma simbolične predmete, nešto tipično što se može lijepo

pokazati na izložbi. Tako se radilo kod većine velikih dokumentacija. Nabavili smo čitavu dnevnu sobu, dječju sobu, dijelove ureda i slično. Ipak je osnovna namjera da se svaki predmet može koristiti zasebno, bez veze s određenom dokumentacijom. Pohranjujemo predmete zasebno, a ne kao dio cjeline. Predmeti se pohranjuju na uobičajeni način po klasifikacijskom sistemu "Pregled muzejske građe". To ima svojih dobrih, ali i loših strana.

Kako se koristimo građom

Svaku dokumentaciju treba završiti službenim izvještajem koji se može prosljediti muzejima članovima zajednice, kao i ostalim zainteresiranim muzejima. Neki muzeji objavljuju svoje izvještaje širokoj javnosti. Neki priređuju izložbe. Sva građa ostaje u muzeju, a izvještaj, kopije fotografija i vrpce šalju se tajniku SAMDOK-a, da bi sve informacije bile dostupne na jednom mjestu. Nakon što prezentira pismeni izvještaj, muzej može raditi po svom nahođenju. Dosta ovisi i o obitelji u čijem je domu izvršena dokumentacija. Neki su muzeji priređivali izložbe da bi promovirali dokumentaciju i da bi ugodili političarima i publici. Dio građe je zapečaćen na 25 godina kao tajna.

Koliko vremena treba za dokumentaciju

Opsežne dokumentacije trajale su dva do četiri mjeseca ako ih je izvodio samo jedan stručnjak uz jednotjednu pomoć fotografa i pomoć još jednog stručnjaka kod dokumentiranja predmeta. Ostali članovi muzeja pomagali su idejama, kod postavljanja hipoteza, izbora metoda rada i kod izrade izvještaja.

Za manje dokumentacije treba oko mjesec dana. Mislim da svaki muzej treba odlučiti koliko vremena može utrošiti na takav pothvat.

Zaključak

Na kraju vam poručujem: Učinite to! Ne odgađajte ni dana! To je divan i zabavan posao i za muzejskog djelatnika i za čitav muzej. To je također i dobar put prema popularizaciji muzeja. Posjetitelji će biti oduševljeni. Morate informirati političare tako da vas razumiju. Pitajte ih mogu li si dopustiti da muzej bude mrtvo skladište starih stvari, ili bi više voljeli da to bude mjesto koje publika rado posjećuje da bi razumjela svoju vlastitu povijest. Administracija će vas vjerojatno podržati, jer će razumjeti da suvremena dokumentacija povezuje muzej sa suvremenim svijetom. Dokumentacija suvremenog života moguće je jedan od dokaza da će muzeji biti potrebni i u budućnosti.

Bilješke o autorici:

Gospođa Malin Johnsdotter magistrirala je na Sveučilištu u Štokholmu povijest književnosti, nordijske jezike, povijest umjetnosti, pedagogiju i etnologiju. Od 1985. godine radi kao muzejska savjetnica. Organizira razne oblike suradnje posebnih kultura i turizma. Godinama proučava nomadski narod Saami. Bila je kustosica muzeja Jamtland, muzeja Norrbottens i pomoćnica u Duhanskom muzeju. Bila je odgovorna za jednu od prvih Samdok dokumentacija u muzeju Helsingland.

Objavljivala je tekstove u brojnim švedskim publikacijama.

Prijevod s engleskog: Zdenka Ungar